

Бібліографічні посилання

1. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/v0002700-08>.

2. Галаган В. І. Реалії і проблеми нового КПК України / В.І. Галаган і О.І. Галаган // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України. – 2013. – № 1. – С. 13-18.

Коваленко Андрій Васильович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВІ**

У вітчизняній загальній теорії права довгий час панівною була точка зору, відповідно до якої судовий прецедент не міг бути віднесений до окремого виду джерел права України. Крім цього, ще починаючи з радянських часів, існувало тверде переконання, що судовий прецедент на офіційному рівні визнається джерелом права тільки в країнах загального права, тобто англо-американського. В країнах романо-германської правової системи, до яких і відноситься Україна, основним джерелом права є нормативний акт.

В умовах, що склалися сьогодні, відчувається гостра потреба в офіційному визнанні судових прецедентів як джерел права. Система нормативно-правових актів, що відзначається своєю неякістю: прогалини, дублювання, колізії тощо, та необхідність в збереженні сутності судової влади, яка має на своїй меті не тільки забезпечити справедливий розгляд справ, захист прав та інтересів осіб, а й збудувати цілісну, ефективну, дієву судову систему та механізм захисту, визначають потребу у створенні судових прецедентів.

Варто також зазначити, що тисячі рішень судів різноманітних інстанцій України стали підставою для аналізу обставин конкретних справ, аргументів, покладених в основу обґрунтування попередньо ухвалених рішень, а інколи тлумачення норм чинних кодексів та законів. На даний момент існує необхідність і доцільність визначення, яку саме роль відіграє сучасна судова практика в українській правовій системі.

Світова практика своїм прикладом показує, що явно виражений, абсолютний, категоричний, імперативний нормативістський підхід є недостатньо

ефективним і потребує перегляду.

Сьогодні мають місце ситуації, коли країни англо-американської системи права звертаються до нормативного законодавства, закріплених правових норм, і навпаки.

Якщо говорити про визнання судового прецеденту і його вплив на правотворчу діяльність в Україні, то слід зазначити, що ця позиція не викликає заперечень і є визнаною. Законодавець в процесі правотворчості – при створенні та удосконаленні існуючих нормативно-правових актів – звертається до судової практики в узагальненому вигляді і бере її до уваги. Крім того, прийняті раніше судові рішення впливали на судову юридичну кваліфікацію в подальшому і конкретизацію оціночних понять (наприклад, методика визначення розміру моральної шкоди не регламентована жодним нормативним документом – суди визначають її розмір, керуючись своїм внутрішнім переконанням та суддівським розсудом, враховуючи при цьому положення судової практики) [1].

Значну увагу в юридичній науці приділяють визначенню правової природи постанов, що виносяться Пленумом Верховного Суду України та постанов і роз'яснень судів вищих інстанцій. З приводу цього ведеться багато дискусій. Незалежно від того, що значна кількість науковців визнає значимість цих документів для ефективного здійснення правосуддя, вони не вживають словосполучення «джерело право» щодо них, хоча все говорить про те, що воно є таким і відіграє вагомий роль.

Потрібно констатувати, що судовий прецедент не може замінити глибокий, уважний, об'єктивний підхід судді до кожної конкретної справи, що розглядається. Судовий прецедент при офіційному його визнанні буде лише основою, керівним началом, що направлятиме на потрібний, вірний шлях, а отже сприятиме більш оперативному, швидкому та дієвому реагуванню на ситуації.

Триває значна кількість дискусій з приводу недоліків судового прецеденту, а саме про його низьку ефективність через те, що він не сприяє всебічному, повному, об'єктивному дослідженню усіх обставин у кожній конкретній справі, що може стати наслідком винесення несправедливого рішення судом. Проте, безперечно, суддям було б значно простіше, якщо б існували керівні начала, а саме основа, такий собі початок, щодо вирішення конкретної справи, що представлена у вигляді джерела права – судового прецеденту.

Для закріплення судового прецеденту як джерела права на офіційному рівні і для його ефективного існування в Україні слід: законодавчо закріпити за судами правотворчу функцію; створити і затвердити відповідну процедуру, яка дозволить здійснювати швидке закріплення судових рішень як прецедент; створити орган, головна функція якого полягала б у фільтруванні – скасуванні прецедентів, які не відповідають реаліям і тим самим втрачають свою актуальність і значимість.

Аналіз української правової системи дозволяє сміливо казати про те, що

судова практика вже визнається джерелом права, хоча і неофіційно. До ряду судових актів, що містять нормативні приписи та положення, можна віднести:

- рішення Конституційного Суду України;
- нормативне тлумачення Пленуму Верховного Суду України та Вищих спеціалізованих судів;
- рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів;
- рішення Європейського суду з прав людини.

Діяльність судів випереджає своїм динамічним розвитком законодавчий процес нормотворчості. Вона своєю гнучкістю здатна більш оперативно реагувати та враховувати правову дійсність, яка увесь час піддається змінам. Як зазначає Л. Бардаченко, прецедентну систему права використовує весь світ, і кращої поки не вигадано: лише судова влада заповнює прогалини в законодавстві й дає роз'яснення, які ніхто інший надати не може [2]. Суддя під час розгляду справ постійно стикається з недоліком нормативної бази і змушений вирішувати такі прогалини, на які законодавець не має змоги реагувати і виправляти моментально. В законодавстві досить часто можна зустріти дублювання норм, а у судді нерідко відсутня правова норма, якою можна було б вирішити наявний спір. При цьому суд не має можливості відмовити у здійсненні правосуддя – він зобов'язаний вирішити спір, беручи за основу загальні принципи права й існуючі норми.

Думка тих науковців, які пропонують включити прецедент до системи джерел українського права на офіційному рівні, повинна бути підтримана. Це визнання нестиме собою надання суддям можливості офіційно посилатися у своїх рішеннях на прецедент Верховного Суду або на прецедент вищих інстанцій спеціалізованих судів.

Бібліографічні посилання

1. Кирілюк Дмитро. Чи визнається судовий прецедент в Україні? / Д. Кирілюк [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2221>.
2. Черняк О. Рішення Європейського суду — джерело права для українського правосуддя? / О. Черняк [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.interlegal.com.ua/blog/?p=2102>.